

Jørgen Andersen, Tønnes Bekker-Nielsen og Ole Fenger (red.); *Bondefrigørelse. Dansk landbrug i fortid, nutid og fremtid*. Acta Jutlandica LXV:3. Naturvidenskabelige Serie 8. (Aarhus Universitetsforlag, 1989) 255 s.

Dette værk med den ambitiøse titel er en samling af foredrag, som blev afholdt i 1988 på Aarhus Universitet i anledning af stavnsbåndsløsningsjubilæet, og ligesom på søsterinstitutionen Københavns Universitet har man truffet den rimelige beslutning at udgive foredragene, så de kan komme en større del af offentligheden til gode.

Yderligere har den handlekraftige ledelse af universitetet set jubilæet og udgivelsen af foredragene som en mulighed for at agitere for Aarhus Universitet som stedet for den fremtidige landbrugsforskning i Danmark i kampen om forskningsmidlerne. Dette lægges der ikke skjul på i rektor Henning Lehmanns forord til de ialt 19 artikler, og da den foreløbige kamp om placeringen også nu på anmeldelsestidspunktet synes at være afgjort og blevet historie, kan der måske være grund til at citere en af sætningerne fra forordet, hvor det hedder: »Til gengæld kan måske udgivelsesåret 1989 – 70 året for de vigtige jordlove af 1919, der i en vis forstand markerede den foreløbige afslutning af landboreformerne indledt 130 år tidligere – henlede opmærksomheden på, at ikke kun redigeringsprocesser og kunsten har et langt forløb og et langtidsperspektiv, der har også frigørelses- og forskningsprocesser.«

Efter rektors forord følger redaktørernes, hvori de præciserer, at udgivelsen er den skriftlige dokumentation for de ialt ni enkelt- eller dobbeltforelæsningsforedrag, der i 1988 blev afholdt over hver sit emne, således at udgivelsen nødvendigvis må blive kalejdoskopisk

og uensartet i fremstillingsformen. Da emnerne er hentet fra fagene arkæologi, historie, musik, sprog, økonomi, jura, medicin og naturvidenskab, er redaktionens ord vel en selvfølgelighed, men også en undskyldning for manglende redaktionel indsats, som ikke helt kan accepteres. Uanset hvor spændende og kompetente de enkelte foredrag end er, så er det helt klart, at en fælles referenceramme omkring tolkningen af stavnsbåndsløsningen og landboreformerne iøvrigt ikke er søgt etableret til skade for den samlede tilegnelse. Med andre ord det samlede billede, som på et eller andet tidspunkt skulle danne sig for beskueren i et rigtigt kalejdoskop, kommer ikke frem.

Udvidelsen af frihedsbegrebet indeholdt i stavnsbåndsløsningsjubilæet fra oplysningstidens borgerrettighed til landmandens større og større frigørelse fra såvel samfund som natur med den endelige absolutte individuelle frigørelse fra begge dele som et absolut mål er bestemt ikke med til at lette overblikket for læseren.

Når dette er fremført, skal det også straks siges, at hovedparten af bidragene er spændende og tankevækkende indføringer i deres respektive emner i et rimeligt almentilgængeligt sprog, og at det er godt, at de trods alt er blevet udgivet. Ud fra deres baggrund i oplysende foredrag må de nødvendigvis først og fremmest være almene fremstillinger af de enkelte emners forskningsstade og ikke indlæg i en forskningsdebat som sådan, og det vil derfor hverken være rimeligt eller muligt her at gå ind i en nærmere faglig vurdering af de enkelte bidrag.

Af de humanistisk prægede bidrag kan nævnes, at arkæologen Søren H. Andersen fortæller om overgangen fra jæger til bondesamfund, mens juristen Ole Fenger fremfører nogle retshistoriske betragtninger over bondestandens

vilkår før 1788 i »Bondens ret og bondens pligt« og historikeren Erik Ulsig gennemgår dyrkningssystemerne i »Danmark som landbrugsland forud for landboreformerne«. I sin gennemgang »Landboreformerne. Forudsætninger, forløb, følger,« får historikeren Steen Busck udnævnt kronprinsens regering til »sikkert den dygtigste regering, Danmark nogensinde har haft«. Grundlaget for denne dom forekommer ikke ganske velbegrunderet ud fra den iøvrigt glimrende gennemgang af alle landboreformerne, men må vel forklares med Steen Buscks meget positive vurdering iøvrigt af stavnsbåndsløsningen som epokegørende reform. En vurdering som nærværende anmelder ikke deler, og som også sættes under debat i festskriftet for Jens Holmgaard, *Alt på sin rette plads* fra 1990. Økonomen Holger Gad fortæller om den økonomiske udvikling for dansk landbrug i de to hundrede år siden reformerne, økonomen Jon Vibe-Pedersen tager sig af »landbrugets økonomi – aktuelt og fremtidigt«, mens sprog- og litteraturforskerne Viggo Sørensen og Ole Bruhn sammen med musikhistorikeren Kirsten Sass Bak behandler bondens sprog, sang og kultur i samme periode.

Derefter følger naturvidenskabsforskerne og medicinernes bidrag. Peder Helms fortæller om »bondens mad«, mens Martin Iversen beskriver »lunge sygdomme og allergi som erhvervs sygdom hos danske landmænd«.

Kristian Dalsgaard fortæller om udviklingen i landbrugslandskabet fra stavnsbåndets tid til i dag, Per Nørnberg beskriver vegetationens betydning for forsuring af jordbunden, og Mogens Gissel Nielsen gennemgår i sit bidrag landbruget som økosystem. Ole Christensen og Janice Glenna Mather behandler, noget uformidlet, spørgsmålet: »hvad kan faunaen fortælle os

om det dyrkede lands tilstand« i deres bidrag ud fra en eksemplificering af regnormenes liv. Lise Brunberg Nielsen beskriver »Fritfluen – en lille flue af stor betydning«, B. Overgaard Nielsen fortæller om »Insektangreb på græssende kvæg – i økologisk og praktisk perspektiv, Jens Peter Hjorth om »DNA-teknologi i husdyrbruget – forventninger og forvrængninger«, og Carsten Poulsen beskriver »DNA-teknologi i planteforædlingen«.

Når man først har resigneret og givet afkald på at få fremkaldt et helhedsbillede af alle enkeltkomponenterne, så er der mange spændende og inciterende synspunkter og informationer at hente i denne bog, og Aarhus Universitet bør især roses for den tværvidenskabelige indsats, som ligger bag foredragene og den foreliggende bog. Jeg synes, at bogen dokumenterer, at de enkelte videnskabsgrene i høj grad kan have glæde af et samarbejde, men også at et sådant samarbejde fremover bør ske langt mere integreret i selve forskningsprocessen.

Finn Stedal Pedersen

Jens Holmgaard: *Alt på sin rette plads. Afhandlinger om konjunkturer, statsfinanser og reformer i Danmark i 1700-tallet*. (Udgiverselskabet ved Landsarkivet for Nørrejylland, 1990). 330 s.

Ovenstående værk er et festskrift i anledning af tidligere landsarkivar Jens Holmgaards 70års dag. Man har valgt at hylde arkivaren og historikeren Jens Holmgaard ved utraditionelt at genoptrykke en række af fødselarens egne artikler igennem årene i forskellige tidskrifter og at lade denne selv stå for udvælgelsen. Resultatet er blevet en samling af så godt som alle fødselarens artikler vedrørende landbrugshistoriske